

Slavenka Drakulić

MILEVA EINSTEIN.
TEORIJA ŽALOSTI

prevedel
Mišo Renko

V KUHINJI

1914

MILEVA SEDI ZA KUHINJSKO MIZO. Poletje je. Zgodnje jutro. Skozi odprto okno veje nočni hlad.

Z dlanjo ravna ročno popisane liste papirja. Ve, da je pisava Albertova, pa jih kljub temu obrača in preučuje podpis, kakor bi ne verjela, da je lahko napisal kaj takega. Težko verjame, a predobro pozna možev rokopis, njegove ležeče črke, značilno vitičasta L in N. Njegov rokopis je tako vitičast, da bi ga še strokovnjak težko ponaredil. Že po črki A bi spoznala Albertovo pisavo. Koliko njegovih pisem je dobila, kolikokrat ga je opazovala, kako gizdavo se podpisuje. Njegovo včerajšnje pismo ne izdaja nobene neodločnosti ali dvoma. Ne, pisava je enakomerna, roka odločna. Mileva prepozna celo modro črnilo, ki ga je uporabil, kupila ga je v Zürichu, v papirnici, kjer sicer kupuje liste papirja in šolske beležke za Hansa Alberta.

Prebira pismo, ki ji ga je včeraj prinesel njegov kolega Fritz Haber. Albert, ta strahopetec, si ji ga ni upal izročiti sam.

*Berlin, 18. julija 1914.**

Pogoji:

A. Ti boš skrbela:

- 1. da bodo moja obleka, perilo in posteljnina čisti,*

2. da bom v sobo redno dobival tri obroke,
 3. da bosta spalnica in delovna soba čisti, sploh pa bom pisalno mizo uporabljal samo jaz.
- B. Odpovedala se boš vsem osebnim odnosom z mano, če ne bodo neizogibni iz družabnih razlogov. Še posebej se boš odrekla:
1. mojemu druženju s tabo doma,
 2. skupnim potovanjem.
- C. V odnosih z mano boš upoštevala naslednja pravila:
1. od mene ne boš pričakovala intimnosti in mi ne boš na kakršenkoli način ugovarjala,
 2. nagovoriš me lahko, le če bo meni do tega,
 3. mojo spalnico ali delovno sobo boš zapustila takoj in brez ugovora, če bom to zahteval.
- D. Pred najinima otrokoma me ne boš omalovaževala ne z besedam ne z obnašanjem.*

Napisano je le potrditev položaja, v katerem sem se znašla, pomisli Mileva. Če bom privolila v ta ponižanja, bo skupnega življenja konec.

Papirje položi na mizo in stopi k oknu. Nasloni se na lesen okvir. Potem se s prsti dotakne zidu, kakor bi se naslanjala. Mora se dotakniti nečesa trdnega in obstojnega, to zelo potrebuje. Kot da bi hotela potrditev, da je živa. Zaveda se, da je v spalni srajci in z razpuščenimi lasmi videti bedno. Vendar v kuhinji ni še nikogar, ki bi videl, kako negotovo se premika in si

* Citati iz pisem, označeni z zvezdico, so izvorni.

prizadeva zadržati solze. Ne morem več jokati, si reče. Moram se zbrati in odločiti, kaj bom storila.

Globoko vdihne jutranjo svežino. Kuhinjsko okno gleda na dvorišče. Berlinsko siva. Tako imenuje mrko barvo pročelij, ulic in dvorišč. V tem mestu pogreša pogled na hribe in zelenje, ki jih je bila navajena v Zürichu. Manjka ji svetlobe. Manjka ji zraka. Vonj po sinočnji večerji, po pečenih klobasah in krompirjevi solati, je še v kuhinji. Na štedilniku je zamaščena ponev, v porcelanasti skledi ostanki hrane. Kruh na mizi se je posušil. Služkinja Fritzka in Clare Haber, prijatelj, h katerim se je pred desetimi dnevi preselila s fantoma, še ni prišla. Saj bi lahko sama pospravila ostanke hrane v shrambo. A ni zmogla. Albertovi pogoji so jo zadeli, kakor da bi jo nekdo pravkar močno udaril v glavo. Gotovo se tako počuti boksar po dvo-boju, pomisli.

Ko je sinoči prebrala to njegovo ‚pismo‘, je bila sprva zaprepadena. Takoj zatem jo je popadel smeh. Albertovi pogoji so jo spomnili na opozorilne table, ki visijo po vaških slaščičarnah: *Prepovedano česanje! Ne pljuvaj po tleh!* Verjetno so povsem nekoristne, saj gostje, ki so jim opozorila namenjena, tisti, ki bi jih zamikalo, da bi pred ogledalom na steni slaščičarne potegnili iz žepa glavnik in se počesali, večinoma niso znali brati. O tem se je prepričala sama, ko je pleti vstopila v edino slaščičarno v Kaću, vasi, kjer stoji družinska domačija, in videla fanta, kako si ureja fri-zuro pred ogledalom tik poleg table z opozorilom.

Spomnila se je, kako ju je s prijateljico Desanko spravljala v smeh opozorilna tabla v šolskem stranišču:

„Umij si roke pred jedjo in ko izprazniš si telo.“ Zabalvalo ju je sozvočje jedjo – telo. Kadar je ena od njiju morala v „tisti prostor“, kakor so tedaj govorili, je rekla le: jedjo – telo.

Ti Albertovi pogoji, je pomislila, so videti kakor ta opozorilna tabla. Draga Mileva, ti si le pridno umivaj roke, ne pljuvaj po tleh in se ne češi v slaščičarni, daj roko pred usta, ko kašljaš, ne rigaj v družbi, prekrižaj noge, ko sedeš, molči, dokler nisi vprašana, in se obnašaj kot pridna deklica, pa bo vse v redu, si je rekla. Napadel jo je histerični smeh, potem pa jo je obšel dvom, da je Albert mislil resno. On si drzne postavljati ji pogoje skupnega življenja! Njej, Milevi, s katero je že enajst let poročen in ima z njo dva sinova. Hans Albert je star deset let, Eduard bo čez nekaj dni štiri.

Zmečkala je papirje in jih vrgla na tla.

Smeh ji je pomagal le za hip, da ji je malo odleglo. Mileva sprva ni zmogla sprejeti, da so njegovi pogoji resnični. To ji je dopovedalo šele telo. Zaradi občutka praznine v prsih ni mogla vdihniti, ob tem pa ji je srce poskočilo kot podivjana mačka, ki se v strahu pred dobro znano bolečino skuša s kremplji prebiti iz prsnega koša. Vedela je, da je prav bolečina, ta zvesta spremljevalka, njeno merilo resničnosti. Oglasi se vselej, ko noče sprejeti tistega, kar se ji dogaja. Samo malo manjka, pa se je bo polastil obup. Bolečina jo opominja. Dokler me boli, vsaj vem, da sem živa, razmišlja, naslonjena na kuhinjski zid.

Za njo je neprespana noč. Zaveda se, da je slabost, ki jo občuti v tem julijskem jutru, samo nadaljevanje

sinočnjega šoka. Sledila bosta glavobol in še hujša slabost. Najbolj se boji glavobola, saj jo bo za cele dneve prikoval na posteljo. Sluti ga v tilniku, kjer se topa bolečina spreminja v vbode, ki so vse pogostejši in močnejši. Glavobolu navadno sledita dolga brezvoljnost in paraliziranost, česar je je groza. Ni sama, tu sta še otroka. Odločitev, s katero se sooča, se tiče tudi njiju.

Zdaj ne smem kloniti. Nekako moram preprečiti glavobol. Otroka se bosta vsak trenutek zbudila! Kam neki sem dala tisto novo zdravilo, se sprašuje, ko živčno brska po torbici. Izvleče dva zavitka praška, ju raztopi v kozarcu vode in popije. Kozarca ne odloži. Čaka, da bo bolečina popustila, da se ulovi v past, ki ji jo je pravkar nastavilo zdravilo. Nič drugega ne zmore. Sedi in čaka, da mine.

Ko je sinoči nekajkrat prebrala Albertovo predrzno sporočilo, je Haberjema zaželela lahko noč in prosila Hansa Alberta, da jo pospremi do postelje. Clara ji je prinesla čaj. Tudi ona je prebrala pogoje, a se ji sploh niso zdeli smešni. Še zlasti ne po tistem, ko se je Mileva nekega večera z otrokoma pojavila na njenih vratih. Albert je oddal stanovanje, nimamo kam, ji je preprosto rekla Mileva. Clara jih je seveda povabila k njima s Fritzem. Otroka sta bila zaspana, Mileva pa blede in skuštrana. Na obrazu ji je pisalo, da je obupana. Ko je spravila otroka spat, ji je povedala, da sta se z Albertom sporekla, ker je oddal stanovanje. Kako je lahko to storil, ne da bi mi povedal? Albert je to storil zato, da bi nas prisilil k vrnitvi v Zürich, je rekla Clari. Več ji ni povedala, celo tedaj je bila zadržana.

Ni ji povedala, da so jo dosegle govornice, češ da je Albert zaljubljen v sorodnico Elso. Slišala je, da se o tem govori po Inštitutu, prav lahko je to slišal tudi Fritz in povedal Clari. Mileva ni imela moči, da bi ji to omenila, niti da je že nekaj časa sumila. Clara je ni tolažila, saj je vedela, da nima smisla. Samo držala jo je za roko, ko so ji po licih tekle solze. Stisk Clarine roke je bil topel in čvrst. V tem trenutku Mileva ni imela nobene druge opore. Le dotik skoraj neznanne ženske.

Tako sta preživel večer. Dve ženski, sami v kuhinji. Med njima miza, na njej ostanki večerje. In žalost, ki ju je ogrnila kakor težek plašč.

Mileva se znova nameni k oknu, potem pa nemočno sede na stol, kakor da bi bila pot do okna dolga sto kilometrov. Ve, da je to le fizični odziv na psihološki udarec, ki ji ga je zadal Albert. V Berlinu se že pred tem ni počutila dobro. Sem je prišla, ker je tako hotel on, ona pa ni imela izbire. Po devetih letih na uradu za patente v Bernu in kratkem profesorskem stažu na politehniko v Zürichu, po izkušnji s profesuro v Pragi je vendarle dobil položaj, ki mu je omogočal več časa za raziskovanje in pisanje znanstvenih del, pa tudi višjo plačo: postal je član pruske akademije znanosti, profesor na Humboldtovi univerzi in direktor novega Inštituta cesarja Viljema za fiziko. Razlogov, da bi ga odvrnila od te ponudbe, ni imela. Naj bi mu rekla, da ji je z otrokoma lepše v Zürichu? Da se je privadila tamkajšnjemu življenju in se počuti bolj samozavestno? Da se bosta fanta težko privadila novemu okolju? Morda bi Albert celo sprejel kakšnega od teh

razlogov, ko pa ji je povedal, kolikšno plačo mu ponujajo, si ni upala ugovarjati selitvi. Denar so potrebovali, ona pa ni hodila v službo. Ni imela izbire. Morala je oditi z njim.

Ko so se pred tremi meseci preselili iz Züricha v Berlin, so najeli stanovanje na Ehrenbergstraße. Mileva ga ni takoj opremila. Čutila je, da bodo tu le začasno, zato so kovčki ostali zaprti. Še vedno so na hodniku in skupaj s škatlami s posodo in posteljnino ovirajo dostop do sob. Če je fantoma rekla, da sta nemarna, se je starejši Hans Albert uprl: Še vedno se nismo preselili, mama.

Sprva jo je to še motilo in si je očitala, da nima volje za ureditev novega doma. Zdaj, ko je prebrala Albertove pogoje, misli, da jo je ustavila slutnja. Ampak zakaj? Nič nenavadnega ni bilo, da je bil Albert pogosto zdoma. Morda zato, ker je bil siten in ga je vse motilo? Celo spraševanje malega Eduarda, ki so ga ljubkovalno klicali Tete, kdaj bosta šla na sprehod. Še pred kratkim bi ga Albert vzel v naročje in mu potrpežljivo razlagal, kako planeti krožijo po nebu, ali pa bi mu pripovedoval zgodbe. Zdaj je postal do njega osoren. Iskal je izgovore, da je ob večerih odhajal zdoma. Vračal se je pozno. Potem se je preselil v drugo sobo.

Njegovo razpoloženje se je hitro spreminjalo. Za Milevo je bil to običajno znak, da ga nekaj muči, vendar na njena vprašanja ni odgovarjal.

Spomnila se je, da je pred dvema letoma, po prihodu iz Berlina, za rojstni dan dobil čestitko, ki se ji je zdela sumljiva. Poslala jo je sorodnica Elsa Löwenthal,

ki mu pred tem nikoli ni pisala. Ko mu je to omenila, Albert ni bil ironičen kot običajno. Bil je jezen. Kaj te briga? Kako pa veš, da mi prej nikoli ni pisala, je povzdignil glas. Kaj ti je, Albert? Zakaj vpiješ name? Prijela ga je za suknjič, on pa jo je grobo odrinil.

Kako patetična sem bila! Zakaj sem si domišljala, da se nama kaj takega ne more zgoditi?

Ko je prebrala pogoje, je Fritzu rekla, naj pove Albertu, da jih sprejema. Vedela je, da to počne zato, ker je nemočna. Kaj pa ji preostane? Kakšne so njene možnosti? Je brez denarja, službe in dediščine. Že pred tem se je Mileva počutila kot bokсар v ringu, ki je navajen prejemati udarce. Šepava od rojstva, kasneje zasmehovana, ker je hotela študirati, četudi je bila ženska, pa prezir in zavračanje Albertove mame in še izguba prvega otroka. Ko je bila mlada, se je včasih jezila nase, ker se je navadila prejemati udarce, ni pa jih znala vračati. To je pomenilo, da je nagnjena k popuščanju in pasivnosti. Nagnjena k predaji. Se bo tudi zdaj prepustila bolečini in ne bo vrnila udarca? Je tudi ona tako strahopetna kot Albert?

Ko je zaprla vrata spalnice in ostala sama, je Mileva začutila, kako se njeno gorje sprevrča v bes. Kaj mi je vendar bilo, da sem privolila v takšno ponižanje? Kdo je on, da misli, da se lahko do mene obnaša kot do služkinje? Pogoji? Pravila? Najbolje bi bilo, če bi jih kar sam zažgal, da nihče nikoli ne bi videl, kako se je osramotil. Nisem tako vzgojena, da bi živela kot njegova sužnja. Oče me ni šolal zato, da bom možu prala perilo in mu molče servirala hrano!

Albertovo dejanje je v njej prebudilo nekaj, česar že dolgo ni občutila – ponos. Kot da je spet šepava deklica, ki se vrača domov v obleki, umazani od zemlje. Naslednjega dne bo oblekla čisto obleko in odšla v šolo med otroke, ki se ji posmehujejo in jo tepejo, sedela bo med njimi v razredu, kot da se ni nič zgodilo. Ni jim hotela pokazati, da so jo prizadeli. Ona bo samo boljša od njih, najboljša. Poiskati moraš način, da jim pokažeš, koliko si vredna, so bile očetove besede, ki si jih je zapomnila.

Na moški gimnaziji v Zagrebu so se njeni vrstniki med uro fizike pretvarjali, da je ne vidijo, suvali so se s komolci in šepetali žaljivke. Na koncu leta pa je vendarle ona imela najboljše ocene. Ali pa takrat, ko je na šolskem plesu zaman čakala, da bi kdo prišel ponjo. Domov se je vrnila v solzah. Na naslednjem plesu je sedla za klavir in igrala, da so ji vsi ploskali. Ko se je kot edina ženska vpisala na politehniko v Zürichu, so jo pričakali enaki pogledi kot nekoč šepavo deklico. Kakor da bi bila pošast in ne ženska. Takrat se je iz globine besa v njej zbudil odrešujoč občutek ponosa, ki ji je omogočil, da je za trenutek pozabila, da je drugačna in zato šibkejša.

Tako bo tudi zdaj. Uštel si se, Albert. Tokrat si šel z zahtevami predaleč. Užalil si me, umazal si vsa leta, ki sva jih preživela skupaj. Nisi vreden, da bi ostala s tabo. Zapuščam te, saj nisi več človek, ki sem ga nekoč poznala – to mu bo rekla.

Prebedela je noč poleg spečih fantov. V tuji postelji, v tuji sobi, v tujem mestu. Preden se je zdanilo, se je

odločila, da bo s fantoma čim prej odšla iz Berlina. Vrnila se bo v Zürich. Tolažila jo je misel, da Albert verjetno ne bi hotel zadržati fantov – če je to sploh bila kakšna tolažba. Kaj pa bi z njima? Bi ju poslal v internat? Zahtevala bo njegovo zagotovilo, da ne bosta nikoli, ampak res nikoli, stanovala pri njegovih sorodnikih! Njegova mama Paulina bo še zadovoljna, saj fantov zaradi Mileve nikoli ni vzljubila. Albert pa bo pogrešal sprehode s Tetejem in planinarjenje s Hansom Albertom.

Ostati v Berlinu je za Milevo zdaj nesmiselno. Tudi zaradi fantov to ne pride v poštev. Cena njegovih pogojev je previsoka. Tega ji ne bodo preprečili ne šok, ne slabo počutje, ne glavobol, ki se oglašča. Še zlasti ne, ker je takoj po prvem sporočilu sledilo drugo, nič manj nesramno. V njem Albert pojasnjuje:

*Pripravljen sem se vrniti v najino stanovanje, saj si ne želim izgubiti otrok, niti si ne želim, da bi fanta izgubila mene, to je edini razlog. Po vsem, kar se je zgodilo, ne moreva biti več prijatelja. To bo lojalno poslovno razmerje, osebne aspekte je treba spraviti na minimum. V zameno ti zagotavljam, da se bom obnašal primerno, tako, kot bi se do sleherne tujke. Zaupam ti lahko le v primeru takšnega odnosa. Če ti ne moreš živeti tako, se bom sprijaznil z nujnostjo ločitve.**

Vso noč je razmišljala o njegovih besedah. Tako postavljeni in nanizani pogoji za skupno življenje so bili res ponižujoči. Kljub temu se ji je zdelo, da niso na-

menjeni le njej in niso povsem osebni. Kakor da je Albert strnil način življenja žensk, ki so bile odvisne od soprogov. To so bila trdna družbena pravila, ki so določala ravnotežje moči, čeprav formulacije niso bile tako grobe. V njenem okolju je bilo malo izjem, malo žensk, ki bi jih prekršile in se osamosvojile. Celo v Berlinu so bile takšne ženske izjeme, na primer Clara.

Kako to, da je prav Mileva verjela, da je ena od njih? Ker je sodila v prvo generacijo žensk z akademsko izobrazbo? Pomislila je na svojo mamo Marijo, ki je končala le štiri razrede osnovne šole. In kar je še huje, niti pomislila ni, da ima pravico do višje izobrazbe. Pa na učiteljico Smiljo iz šole v Rumi, zaradi katere je tudi sama hotela postati učiteljica. Mileva, ti rada bereš in se hitro učiš, zato bi bilo škoda, da se ne bi šolala. Edino v znanje se spleča vlagati, edino znanje odnesemo s seboj v grob, ji je govorila. Spomnila se je, da jo je ob besedi grob spreletel srh. Morda pa si je prav zato zapomnila ta pogovor in o njem pripovedovala staršem. Mama ji je vznemirjeno rekla: Mica, učiteljica ima prav, jaz nisem mogla nadaljevati šolanja, ti ga lahko. Prvič je slišala mamo govoriti o njeni želji po šolanju, kar ji je dalo slutiti, da se včasih počuti manjvredno, ker se ji ni izpolnila. Vendar je pregnala te misli o mami, saj je vedela, da je zaradi Milevine odpovedi diplomi bolj trpela od očeta, ker je mislila, da ni izkoristila priložnosti.

Ko se je kasneje vpisala na študij fizike na politehniko v Zürichu, je bila hvaležna učiteljici in očetu Milošu, ki jo je poslal v gimnazijo in celo dosegel, da je smela na kraljevi gimnaziji v Zagrebu obiskovati ure

fizike, ki so bile dovoljene le dijakom. Spominja se njihovih začudenih pogledov, ko se je prvič pojavila na vratih šolskega laboratorija. V topli berlinski noči jo je spreletelo ob spominu na osamljenost, ko je kot edina dijakinja poslušala predavanja. Včasih je sanjala, kako vstopa v dvorano in se nihče ne obrne, ker je zanje nevidna. Skuša jim nekaj povedati, vpije, joka. Nihče je ne sliši.

Morala je zbrati dovolj moči, da je vztrajno obiskovala pouk in se ni predala. Urila se je v ravnodušnosti. Fizika jo je preveč zanimala, da bi popustila zaradi slabših od sebe, zaradi povprečnežev, ki so bili vzvišeni le zavoljo tega, ker so se rodili kot moški. V nasprotju z njimi ji zaradi odličnih ocen ni bilo treba plačati šolnine.

Kasneje je bila ponosna, ker je bila edina študentka matematike in teoretične fizike v svojem letniku ter ena od redkih v Evropi. Kako se je lahko zgodilo, da je ostala brez diplome, brez službe in v resnici tudi brez moža? Sta bila za to kriva njena dečka? Hans Albert, že šolar, in mali Tete, ki se v spanju stiska k njej? Sta bila otroka njen izgovor, da ni končala študija in se ni zaposlila? Res je, vedela je, da je tako. Vendar to ne velja za malčka ob njej, temveč za deklenco, za katero ni smel vedeti nihče. Ob misli na prvega otroka, tistega, ki ga je zapustila, za katerega nihče od njenih prijateljev sploh ni vedel, je Mileva začutila, da jo duši, kakor da bi bilo vse to, kar zdaj doživlja, nekakšna kazen.

Drugo Albertovo sporočilo, ki ga je tistega večera prinesel Fritz, se ji je zdelo osebnejše in zato še

okrutnejše od prvega. Albert je uporabil besedo *tujka*, čeprav je moral vedeti, da jo bo prizadela bolj od katerekoli druge besede. Piše, da se bo do nje vedel kot do ,katerekoli tujke'. Še prijateljskega odnosa ji ne ponuja, samo poslovni. V zameno za to, da jo preživlja, bo morala opravljati določena dela, se pravi voditi gospodinjstvo in se ubadati z otrokoma. Kakor katerakoli druga gospodinja, ki bi jo najel za mesečno plačilo. Mar res misli, da je njegova ponudba poštena in pravična? Kaj pa, če jo namerno žali, ker se je želi znebiti, pa se je domislil enostavnega načina, kako se je znebiti? Tako oblikovana in še zapisana odločitev deluje bolj resnično. Enako je z idejami: ko so na papirju, postanejo bolj jasne. Ampak pozabil je, da ljudje niso ideje, da lahko besede, ki ji jih je namenil, izzovejo posledice. Tudi sicer tega ni zlahka razumel. Kadarkoli je koga užalil s svojo ,šalo' ali ironično pripombo, se je kasneje vedno znova čudil, zakaj se ta človek jezi. Ko je njeni prijateljici Heleni dejal, da je njen bodoči mož dolgočasen bajsi, ni razumel, da je s tem užalil oba, in se je moral kasneje opravičevati. Ni bila prepričana, ali mu je Helena to sploh odpustila, čeprav jo je Mileva prepričevala, da ni tako mislil, in ga prisilila, da se ji je opravičil.

Mileva je bila njegova študijska kolegica. Njegova sodelavka. Ljubezen njegovega življenja. Zatem še soproga in mati njegovih otrok. Zdaj pa je oseba, ki ji pravi tujka. Nekaj je v tej besedi, kar jo resnično in globoko boli. Celo bolj od vseh njegovih pogojev in pravil. Pozna ga od njegovega sedemnajstega leta, ko

mu brki še poganjali niso. Pozna njegovo negotovost, ki jo je skrival za nevzgojenim obnašanjem in opazkami. Bil je nespreten in neprilagojen fant, ki je v njej našel zaščitnico. Nikoli mu ni bil nihče bližji od nje. Ne sestra Maja ne mama Paulina.

Lahko človeka, ki toliko let živita skupaj, drug drugemu res postaneta tujca? Lahko se zgodi, da se ne razumeta več, da v njuno življenje vstopijo drugi ljudje in ju spremenijo, ne moreta pa postati popolna tujca. Lahko sta celo sovražnika, kakor sta zdaj, ne pa tujca, razmišlja Mileva in se umika k robu postelje, da bi imela fanta več prostora.

Spominja se, da se ji je prvič, ko ga je zagledala s tistimi veselimi očmi in skuštranimi lasmi, zdel nezrel smrkavec. S sarkastičnimi pripombami in šalami ni bil priljubljen v njihovi majhni skupini študentov. Ker je bil najmlajši, so mu marsikaj oprostili. Njun kolega Marcel Grossmann je bil v primerjavi z njim odrasel moški. Albert ni bil vljuden niti do profesorjev. Profesorja Webra je nagovarjal z ‚gospod‘ namesto s ‚profesor‘ še potem, ko ga je ta strogo opozoril na pravila obnašanja na politehniku. Ker jih ni jemal resno, je po študiju plačal visoko ceno. To je bil eden od vzrokov, da mu Weber ni hotel napisati priporočila za službo. Po drugi strani pa je zavoljo te svoje lastnosti, da se ni držal uveljavljenih pravil, v teoretični fiziki prišel do ključnih odkritij. Mileva je razumela Albertov način delovanja in ga je branila. Zlasti pred svojimi prijateljicami iz penziona Engelbrecht, kjer je stanovala med študijem. Čeprav je bil površen in neresen, je bil zgovoren in zabaven, izvrstno je igral violino in

dekleta so se jima rada pridružila na njihovih večernih koncertih, ko ga je Mileva spremljala na klavirju. Mužikalnost mu je odpirala vsa vrata.

Ko me je prvič poljubil v tisti sobici penziona, sem mislila, da se je to zgodilo spontano, nekako po naključju. Tisti večer sva igrala Mozarta, enega njegovih najljubših skladateljev. Ko sva ostala sama, sva z glavo ob glavi gledala isto knjigo. Nenadoma se je obrnil in me poljubil. Kasneje mi je priznal, da je dolgo zbiral pogum in čakal na priložnost, ko bova sama. Mozarta sem igral samo zate, si to opazila – je dejal. Nisem mu povedala, da sem že tedaj v njem videla bolj dečka kot moškega.

Bojim se, Albert, da si po vseh teh letih še vedno tak ...

Zdaj mi je tega dovolj, je pomislila Mileva, medtem ko je pobirala drobtine z mize. Enkrat se boš moral naučiti prevzeti odgovornost za svoja dejanja.

Mileva našteva, kaj je občutila, ko je prebrala pogoje in pismo, ki je sledilo: obup, zatem bes, razočaranje, ogorčenje. Ponos. Samo ponos lahko pojasni nasprotujoči si odločitvi, najprej privolitev v vse njegove pogoje, malo zatem pa odločenost, da bo zapustila Berlin.

Ona vendar ni njegovo nekdanje dekle Marie Winteler, ki ji je pošiljal umazano perilo, ona pa ga je oprala in zlikala ter mu ga poslala nazaj z ljubezenskim pismom, upajoč, da ga bo tako lahko zadržala. Albert jo je v zahvalo imenoval *dragi otrok* in *mila deklica**,

pa še to v pismih njenim staršem in ne njej. Čeprav je bila ta gospodična starejša od njega, saj je imel tedaj komaj sedemnajst let. Tudi Mileva je bila starejša od njega. Štiri leta se jima v prvem letniku študija fizike in matematike niso zdela pomembna. Zdaj se je pokazalo, da Albert ni bil le mlajši od nje, temveč tudi nikoli ni odrasel. Odrasti pomeni prevzeti odgovornost za svoja dejanja, čemur se je on izmikal.

Albert se je spremenil, a ni odrasel. Še zlasti to velja za zadnjih nekaj let, ko je bil vse bolj iskan. Po letih čakanja na boljšo službo v uradu za patente so ga začeli vabiti na predavanja ne le v Zürich ali Prago, temveč tudi v Leiden in Utrecht. Vedela je, da je prilagodljiv, da si želi očarati sogovornike, a zdaj se je pokazalo, da je tudi domišljav. Četudi je to skušal prikriti. Ni pa pričakovala, da mu bo družina pomenila vse manj.

Mileva sedi v kuhinji in se ne more več otresti vračanja v preteklost ne občutka, da pravkar doživlja trenutek, ko se njeno življenje deli na tisto z Albertom in tisto po njem. Kako bosta to prenesla fanta? Bil je dober oče, ki se je trudil preživljati prosti čas z njima. Hans Albert mu je zelo vdan. Njemu bo najtežje, razmišlja Mileva, medtem ko se vrača v sobo, in ga pozorno pokrije z rjuho, kot da bi ga s tem lahko obvarovala pred težavami, ki prihajajo. On je dovolj velik, da razume, kaj se je zgodilo. Za Hansa Alberta jo manj skrbi kot za Teteja, ki se na vsako spremembo odzove z boleznijo. Z ustnicami se dotakne njegovega potnega čela. Nima vročine. Mirno spi – za zdaj.

Spet čuti, kako jo žalost preplavlja kot plima. Kot ti-
sto jesen 1902, ko je v Novem Sadu sedla na vlak za
Zürich in pustila staršem njuno malo deklico. Spo-
min na trenutek, ko je zapustila sobo, v kateri je bila
zibka in v njej Lieserl, ji obudi bolečino, od katere si
ni nikoli opomogla.

Odšla sem od nje, vendar je nisem zapustila. Potem
je nisem nikoli več videla, razmišlja Mileva in si grize
ustnico. Čas teče, nje se znova lotevata nemir in nego-
tovost. Še ob zori pa je bila tako prepričana vase.

Med opazovanjem spečih otrok se bori z negoto-
vostjo, pred katero ne more pobegniti. Boji se same
sebe. Kaj, če bo še bolj nemočna. Včasih se ji zgodi,
da jo nekaj tako ohromi, da se ne more več premikati.
Še iz postelje ne more vstati, kaj šele, da bi hodila, če-
prav je fizično povsem zdrava. Tega stanja noče poi-
menovati s pravim imenom – psihična bolezen. Noče
,klicati hudiča', kot bi rekla njena mama. Če stvari po-
imenuješ s pravim imenom, je lahko nevarno, čeprav
se ji včasih zdi, da so to vraže, ki jih je kot prtljago
prinesla iz domovine, tako kot se v družini določene
lastnosti prenašajo iz roda v rod. Mileva se zaveda
vsega in se skuša obvladati, da se ne bi predala vzgi-
bu in pobegnila v svojo temnico. Potem gotovo ne bi
mogla zapustiti Berlina. Če bo spet legla v posteljo, če
bo popustila notranji sili, ki jo sili, naj leže, ne bo tako
kmalu vstala.

Ne smem biti v breme človekoma, ki sta nas tako
ljubeznivo sprejela. Albertovega kolega iz službe ne
morem spraviti v neprijeten položaj. Fritz in Clara sta
se že dovolj izpostavila, ko sta nam začasno ponudila

prebivališče. H komu bi pa v Berlinu sploh še lahko šla? Gotovo ne k njegovim sorodnikom. S tem, ko sem zapustila stanovanje, sem v resnici že naredila prvi korak v zapuščanju Alberta. V trenutku, ko sem z eno potovalko v roki zaloputnila vrata stanovanja, sem se obsodila na odhod. On to sluti, zato mi tudi pošilja tako žaljive zahteve, saj ve, da jih ne bom sprejela.

Tujka? No, dobro, pa naj bo.

Najbolje, da fantoma pripravi zajtrk. Zavreti mora mleko in posneti skorjico, ki je mali Tete ne prenese. Potem se bo lotila pisanja pisem gospe Hurwitz v Zürich in staršem v Novi Sad. Zelo se bo zaposlila, to je edini način, da se zidovi v njej ne bodo združili in spremenili temnice v grob. Žalost, ki jo preveva, je podobna stari bolečini v sklepih, ki jo prepozna, a je ni zato nič lažje prenašati. Podobno kot se apnenec nalaga na stene žil, dokler jih ne zamaši.

Tako bom tudi umrla, si misli. Kot okamenina.

Nekako se mora zbrati, preden se zbudijo ostali v hiši. Po zajtrku bo s fantoma odšla v bližnji park in sedla v senco. Ne prenaša poletne vročine v mestu, ko se razgreti asfalt lepi na podplate. Že tako ima težave s hojo in se spotakne ob vsako najmanjšo oviro. Njeni sandali so enako težki kot zimski čevlji, zlasti tisti ortopedski, ki ga mora nositi zaradi krajše noge. Šepanju se je privadila, sčasoma je zanjo postalo fizično dejstvo in ne hiba. Le sem in tja se ji je zazdelo, da šepanje določa potek njenega življenja. Nekaj podobnega usodi. Šepavost kot usoda, mar res? Že kot deklica